
ЛЕНИН-ЛА КРЕСТЬЯНДАР

Кочиргэн киж
А. САБАШКИН

С.С.С.Р. КАЛЫКТЫҢ БИЧИКТЭРИН БУДУРУП ТУРГАН
МОСКВА — 1926

ЛЕНИН и КРЕСТЬЯНСТВО

Перевод А. Сабашкина

На ойратском языке

ЦЕНТРАЛЬНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО НАРОДОВ СОЮЗА С. С. Р.

МОСКВА—1926

Ойрот.
3-62.

1432

Төр үстүнийг пролетарийлары бириккелэгэр

Ленин-ла Крестьяндар.

Көчиргэн киж
А. Сабашкин

Инв. № 198.

Центральное Издательство Народов СССР.
МОСКВА—1926.

Книга набрана и отпечатана
в 1-й типо - литографии
Центрального Издательства
Народов С. С. Р. Москва,
Шлюзовая набережная, 162
в количестве 3000 экз.
Главлит № 42.276

1. Озодон бэри крестьяндар канаип жур- таглап кэлгэндэр.

Мынаг озо эмдэги орус албатынын журтап јаткан јердэ башка аймактардын албатызы журтаглаган.

Орус албаты эмдэги јеринэн эбэш төмөн күн талтүш јаар база күн бадыш јаар журтаглагандар.

Ол улустын ады ол тушта „славян“ дэп болгон, орус дэп алар кииндэ адалгандар.

Канаип ол славян улус, эмдэги орустар, бу јергэ кэлгелэгэндэр, нениг учун?

Ол тужувда база эки калыктын ортозында јуу дэп нэмэ јаантаин болуп туратан.

Ол јууларга чакерадын өштүлэринэ тонотырып, орус— бои амыр јадыш сүйтэн—улус анына чидашпай јуук јерлергэ качип туратандар. Алардын көбизиндэ качип киретэн јери эмдиги Москванын губэри болгон. Бэри озо качип киргэн кижии бош јаткан јердэн алып аны иштэп турандар.

Јылдын анзын иштэп јарадын анзын јаанадып байп туратандар.

Эмди, кииндэ анаип-ок јуулатырып тонотырып кэлгэн кижии аргалу кижинин журтына турабаратан.

Тургуза боинын күчи јетпэй, бои алдынаг јөбжөлө, курсака ондонын болбой, ол эски јурт кижидэн баштап болуш сураб аа бөргөн ажи учун иштэп туратан болгон.

Айдарда ол кижии эмди бэлэн јалчилу болды, тамла јөбжөзин көптөдиш турды.

Учу—бажинда агча тыгып кэлэлэ боинын јөбжөзилэ коштой јаткан улусты боинын колына базынын алды.

Анаип кылынган кэрэги мындый болгон: „Слердин журтаглап отуруп турган јеригэр мөниг јерим, озо аны мэн ончозын иштэйтэм, анда мэн боимнын малымды откоротом. Ол, слер тудунуп турган јерләрди сләр чин тудунуп иштээргэ турган болзогор, сләр ол јер учун маа төломур төлбөгәр дөп анаг башка бу јердә сләр јаднагар.“

Крестьяндар бир-кээк журтап иштэгән болуп ас-мас эмди јөбжөлү болуп аларын таштап барарга ачинып јөбин бөрип турар болдылар.

Анаг бөри помещик укту албатынын башталганы бу туру.

Ол јөбкә киргән улус төлбөр акказын јердин ээзинә боинын ижилә төлөп турар болды.

Алардын иштээр күндәри тоолу күндәр болгон, нәдәләдә кээк јердә үч күннән кээк јердә төрт күннән иштәйтән болгондор.

Анаг бөри ол иштиг ады „Кэйракаанга иштәп туратан күндәр“ дөжәтәндәр.

Ол анаип јерди мәнзинип алып, аны кәм киж иштәп анын ажин алып турган учун ээзинә иштәп бәрәтән јанды „Олјоолу јаг дөжәтәндәр.“

Јагыс мында албатыны јуулап алып олјоолонтон эмәс, јөбжөлә јерлә кыстап туруп олјоолойтон туру.

Андый јагду јадыш Орус јериндә узаак турды, учу—бажинда албаты анын катуузына чидашпай канча-канча түймән-јуу баштаглаб турдылар.

Арга јокто эезиләри, албатыны башкарып турган бийләр, ол кул әдип алган улустарынын түймәенинә чидабай чөкөнөлә: „Ол албатыны эмди бош јүргүзәргә јаг баштаарга кәрәк дөп“ јагы јаг бүдүрдиләр.

Ол јагы јаг башталарда јер үстүндә чин амыр јүрүмгә каарузийтан—крестьяндар дөп городтон канча—канча бичик биләр улус кәлип аларды үрәдип туратандар.

Үрәдип турган үрәдүүзин бойлорыда јакши ондөп аайлап крестьяндарга айдып болглобой тургандар.

Кииндә крестьян улустын јүрүмин, алардын сананып турган сагыжин чин билип айдып үрәткән киж и Ленин болгон.

2. Нөкөр Ленин крестьяндардын кэрэгин боиныг партиязын канаип үрэткэн.

В. И. Ленин јаштаг ала јаан городтордо ишмәкчи улустардын ортозында иштәп аларды бажарлап үрәдип жүргөндө болзо, ончо Орус јериндәги дәрәмнәдә иштәнип боиныг јиир курсагына болуп кыйналып јуртаглап јаткан крестьян улусты база ундубай жүргән.

Ол јарт билгән, городтогы фабрикаларда, заводторда ишмәкчи кижии боиныг балабарказына болуп ас јалга буржуйларга јалданып, аа узун күнүнә иштәнип турган болзо, дәрәмнәдәги көп крестьян улус кажы тужунда ишмәкчиләрдәг-дә ары шралап аргазы јокто боиныг дәрәмнәдәги аргалу байларга јалданглап јылына, айина күнүнә иштәип тургандарын.

Нөкөр Ленин качанда нәдә кәрәкти баштаганча аа улусты үрәткәнчә баштап бои аны јарт үрәнип билип алаачи болгон.

Анаип-ок ол крестьяндардын кэрэгин алардын јүрүмин, иштәгән ижин, тудунган јәпсәлин, јөбжөзин биләин дәп бир кәзәк чөлбө аны истәп үрәнди.

1901 јылда албатаны башкарып турган јамылулар крестьяндарды помещиктар, бош божоткон күни дәп байрамдаглап турарда, Ленин ол кәрәк нәниг учун бүткәниг үрәнип билип алала, ончо албатыныг алдында боиныг партиязына алардын мекә кылынып турган кылыгын јарлап айты.

„Бу күн крестьяндарды бошко божотконог бәри төртби јыл болды. „Әски Орус башкаруу озогы јангы-ла бузулды, әмди албатаа амыр энчү јүрүм болор чак башталды дәп“ бистин албатыны башкарып үрәдип турган улусыбисе јылдын сүгүнип февраль айдын 19 коногын улу күндүләп байрамдан турганы ол туру.“

„Ол бажарлап урәдип турган улусыбистын мактулу куучиндарынын кылыктарынын бу күнди јарадып озогы јангы јамандап тургандарда болзо ол кылыктарынын ортозында көп кәй кылык барын ундубаска кәрәк.“

„Крестьян улусты турган башкаруу жериле бош божодорго ээилеринен садып алган деп жарлалган жар өткөргө каймакка болушпайт. “Чинан дэээ крестьяндарды ээилеринен айрыгандар эмес жажина иштөп тудунын турган жерлеринен айрыган болушпайт, алардын ол иштөгөн жерлеринен көп сабазын айрып озогы ээилеринен кезип бөргөндөр, анын учун жүс мунг крестьян албаты жери торт жокко отура калдылар.“

„Көбизи бир кра жердин экинчи үчүнчи үлүүзиле отурып калдылар.“

„Крестьяндар бу аргалу ишкэ эки аай тонотырдылар: бирде алардын жажына иштөп турган жерлерин алдырала, бирде ээилеринен айрып бош божоткон учун айрылуу төлөмир төлөйтөн болдылар, аа узэрэ жеринин баазыда озогы болгон баазынаг чик жок көдүрүлө бәрди.“

Он жылдын бажинда эмди крестьяндар канайп журтаглашпайт деп көрбөргө бийлэр жүрөрдэ алардын алдында помещиктар: „Крестьяндарды жажыс алардын тудунын калган жери учун акча төлөтиргөн эмес, кожо алардын алынган бош жүрүми учун деп,“ мактанып туратандар.

Крестьянан бош жүрүми учун төлөмирин алганда болзо, аларды алдынаг бойлорын бош божоткону жок. Крестьяндар жирме жылга жеринен ары-бери чыкпас деп жөб тутулар; алар эмдиде кара укту албаты болуп тура калганча: чыбыктатырар, жүзүн башка калан төлөр, бои алдынаг сананып жоньнаг чыгып болбос, боинын жерин жонон жөб жокко садып болбос, бөккө жөргө база жоннон жөб жокко көчүп болбос болды.

Анча крестьяндарга жакши сагыш алынып баштаган жан ол—ок албатаа ачу кыял жетирди, жакши чек сагыш алынып жанды бүдүргөн эмес деп жарт билдирет.

Ол кэрэк ончо албатаа көрүмжилү үрөдүү болзын, качанда албата кару сананып каан баштаган кэрэк ойто албаты—жонго кыял болуп түжөр.

Лууга алдыртала акча—жөбжө кыстатырала, аа үзэрэ крестьян улустын туймэнинен чидабай башкарып турган башкаруу аларды бош бойлорынын сагыжина божодор болды.

Ол тушта 2-чи Александр каан айдып турган: „Крестьяндарды бош божодоры төмөртинен башталгалакта үстүртүнэн баштаарга кэрэк.“

Ол кэрэкти бүдүрүргө турган каан, бајагы ээзилэри сүрэкэй ачуга калбазын дөп алардын комыдалын угуп жардар, олар жаар тартынар улустаң тудуп салдылар, ошкош-ок крестьян улустың адын алынып олардын учун туружуп турган улус болзодо олар помещик тар болглоп јат.

Бу улу јангы учур чээрү болужи јоко турары јок болды, крестьяндар ол јангы чыкан учур бичикти јараднай, бэрип турган јерди албай турарда оларды атклап чибыктап албададылар.

Анын кэрэгиндө ол чакта јакши сагышту кижн болгондо болзо, ол јангы учурды мактабайда јамандабайда отра калдылар.

Канча көп јер крестьяндарга база өскө укту улуска јединкэнин көрөлдөр.

1877 јылда, оналты јылдын бажинда, ончо Орус јериндө јердин тоозын аларда алган тоозы мындый болды:

- 1) Помещик улуста 73,100,000 кра 25 муң өрөкө.
- 2) Монастырлардын абыстардын 200,000 кра 1 муң өрөкө
- 3) Көјөимдардын 9,800,000 кра.
- 4) Мещан улустарда 1,900,000 кр.
- 5) Крестьяндарда—5.800.000 619 муң өрөкө.
- 6) Өскө улуста—0.300.000.
- 7) Башка каанның улустарында 0.400.000 кра.

Эмди крестьян кижн озогы ээзиниң ижинең божогондо болзо, јангы јангы кондырып башкарып турган бийләрдин колынаң тонотырган, элэктэткэн, јеринэ чийдиргэн, ары—бэри көчүп болбоє кижн болды, онын учун ас јерлү крестьян эмди арга јокто ойто-ок бајагы ээзинэ барып эмди јалданып иштээчи болды.

Айдарда кудайдын алкыжила абыстардын јарлап чийгэн учур бичиги крестьян улус бош алдынаң иштэнип јүрөп дөгэнинең кэстьяндардын јадыжи озогызынаң аары катулана бәрди: бир јанаң алган ажин иштэп бэрэр болды, база бир јанаң калан акказың төлөп болбой акчаа аргалу байларга јылдын алымга тужэр болды.

Акчаның чагы крестьян улусты јангы катууга кыстаган эмэс, ол улусты эки јара бөлүди: көп сабазын крестьяндардан јылдын јөксрадын учу—бажинда торт ажи јери јок про-

летарий улус этти, ас кээзгин ол жокеран турган улустың јерлерин эбэштэг бойларының јерлеринэ кожып кииндэ дэрэмнэдэ болуп турган аргалу ээзилэр этти.

Ол учур чиканаң бэри крестьян улус эбэштэг эки јара бөлүлүп ачу—коронго кысталып чагы једишэй кыйналып өлүмгэ калар болды.

Крестьян кижии боиның јүрүмилэ малга тўнзэй болды, кээзектэ јадар јурты мал-ла кожо болды, киэр киими салбыр јамачилу болды, јигэн курсагына агаштың бўрўн ачу јилэгин козор болды, аның учун крестьян кижии боиның ўлўў јеринег баргадый јер табылганда качар болды.

Аның јерин алгадый кижии табылганда ол јерин табыштырар тужунда јеринэ узэрэ акча төлбөр болгон ол төлбөп турган акча јердинг бэрип турган тузазынан артык болотон.

Крестьяндар јиир курсагын јэтрэ јибэй аштап, јылдың јууктап турар ачанадан, оорудан он мунгардан блўп турар болдылар.

Ол—ок јадыш дэрэмнэлэги крестьяндардың эмдэги боинча.

Эмди төртбөн јылдың бажинда, јангы јан башталгананг бэри, ук заин јерди тудунуп турганы мындый:

- 1) Помещиктарда 53.200.000 крајер.
- 2) Абыстарда монастырларда—0.300.000 кра јер.
- 3) Којбимдарда—12.900.000 кра јер.
- 4) Мещан улуста 3.800.000 кра јер.
- 5) Крестьяндарда 13.200.000 кра јер.
- 6) Ыскө улуста 2.200.000 кра јер.
- 7) Башка кааның улустарында—0.300.000 кра јер.

Мында крестьян улустың јеринэ јирмэ төрт јылга чагара кожылганчы 7.400 мун кра јер болзо ошкош—ок албатызы јылдың кожылып бэуи турарда, ол јер алардың курсагын јэтирип болбос.

Крестьяндар јылдан анча ас јердэг кожиш-та турза, ошкош-ок алар ачу кынынан узаак айрылып болбос туру.

Бойларының јүрүмин јэжилтэдэргэ, амыр энчү-јадарга, крестьяндар боиның аргазын кайдан бэдрэгэдий?

Ишмэкчилердин тўймээнинэ биригип аларла кожо социалист јан болзын дэг: фабрикалар, заводтор, јер албаты јон-

ның болзын дәң, капиталистарла жуулажса крестьян улусе жагыс аныла ачу кыиынаң аргаланар туру.

Өскө кандыйда кәб тааб оок журту крестьяндарды капиталистардаң айрып жокератпай кондыратаны төгүн, буржуйлар тужунда улусе база амыр энчү жадар дәп албатының сагыжина кондуруп турган сүмә ончозы мэкә туру, албаты эки яра бөлүлүп жадарда ас кәзәги бай болуп; жокту кәбининиң ижинә тура калып, јонның алдында јакшилар болуп аны башкарып турар туру.

Бу турган јанг (јонноң кижі боинның сагыжила чигын болбос) јерди јола жагыс парукалу туратап, јарабазы учун социал-демократ улусе албатыны башкарып турган башкаруула бийләрлә качаңда блаажип турар.

Бистинг крестьян кижі анча капиталистардаң шралап турган эмәс, канча озогы тура калган помещиктардың кылыктарынаң шралап јат.

Социал-Демократтар боинның кәрәктәрин бүдүр-бәстәр, качан ол кыйналып турган албатының түймәзиннә кирижиң болушпаза, оларды башкарбаза база ол албатының санаазын булган турган (јаман сагышту улусе таркадың турган) үрәздүлә жуулажиң аның короның албатаа јарт айдып бәрбәзә.

Эмди дәрәмнәдә эки јүзүн улусе: бирзи јалчилар, экинчизи јалчи јалдап алып олардың күчилә кәрәктәриниң иштәтирин турар эзиләри туру.

Баштапкы улусе јылдың кәптәп кожылып турарда экинчиләри озогыла боинча, анаң болгой јалдың эбәштәң астап турар болды.

Ол улустың тоозы астапта турза ордна алар јылдың тынып баип јадылар, алар бойлорының јерләрин эмди машинала иштәечи болдылар, машинаны аайлап башкарарга городтон, машинаа үрәнгән, ишмәкчи кижі барып турар болды.

Аны бистинг социал-демократтар јарт урәзиниң билип алып дәрәмнәдәги јалчилардың, жоктулардың саназына олардың јадыжин ол городтон барып турган ишмәкчиләрлә јарт айдыртып, оңдонор јолды баштап бәргәдий.

Эм тургуза бистинг дәрәмнәдәги јалчилар көп сабазы асмас јерлү болуп, айлду-јурту болуп аа тартынып јат аның

учун тургузала аргалу байларды буржуйларды жок эдэргэ кэрэк дэп, ол тэмэй иш болор.

Помещик кижі јерлү болуп анзын бои иштэбэс, јалдап иштэтирэр јагды жок эдэргэ јокту крестьяндарга, јалчи улустарга болуш эдэтэн улус—социал-демократар.

Јакшы укту улустың кылыгы кэрэгиндэ крестьяндарды шралап турганын айдып бэрэри—ол бистин социал—демократардың кэрэгибис.

Аргалу байлардаг чигарып туткан башкаруу качанда албатыны кыстап, бойларының байларына болужип оларды учун туружуп турар; онаг албатаа болуш јэдэтэни жок, айдарда крестьяндарга ол кыиннаг арганы бэдрэн таап бэрэтэн улус ол, кэмдэр крестьяндарды јагныг алдына бекö улусла тэг тургузып, алардың јүрүмин чын јарадып бекöлдөргө турган улустың ижи болор туру.

„Башкаруу озо крестьяндарды бош јүрүмгэ салып сүрэкэй көп төлөөмир салган болгон, эмди карын албатаа каарузып ол-ла башкаруду төлөөмүрди јабызадып табыштырар коногын,—көп улустар—узаадып јат дэжэт.

Бистин айдарыбис мындый: „Ол јагныг сүрүлә јабынып јамылулардыг кылынып турган кылыгы—ойто-ла крестьяндарды, помещиктарла турган башкаруу тоноор го турганы.“

Бистин сүмэбис сурагыбис, тургузала ол јууп турган акчаны торг токтотсын, база ээилэрининг күүндэринэ јарадып канча чактарга чыгар албатыдаг оны кыстап түрүп јууп алган јүс миллион акчаны ойто албатаа јандырып бэрзин дэп.

База айдышклап јат: „Башкаруу, крестьян улус боиныг јерин јакши јарадып иштэзин дэп, ас јеринэ база јер кожып бэрэргэ јат“—дэп.

Бистин айдарыбис: Помещиктарга башкаруу болужарда, крестьян улус јажина иштэп турган јерин алдырды.“

Бистин социал-демократардыг нэкэп суарыбис—ол крестьяндардаг айрып кезип алган јерлэрди ойто јандырзын дэп.

Албатаа анча кыин јэтиргэн помещиктардыг комитетэрин жок эдип, албатыныг ол шразын токтоскодый крестьян улус бойларынаг чигартылу комитет тутсын дэп бистин нэкэп сурайтаныбыс ол туру.

База кэм кижн, оору-јоболго кыстатырып турган кижини сүрэкэй кыстап туруп кату јоб эдип турган болзо, ол кижини крестьян улус јаргаа тартсын деп чэк јаргалагадый јаргы суураыбис.

Лениннын бу айткан сөстөри ончозы чин эмэспэ?

Лениннанда озо крестьяндарга каарузак болуп кижилэр јүрөтөндөр, јэ ол улус качанда крестьяндарга бу каанла башкарып турган башкаруу слергэ качанда болуп эдэтени јогын јарт аайлап айдып бэрбэгөндөр, казнаа төлөп турган калан—акказын озогы эзилеринэ бэрип турганын айтпагандар.

Ленин турган башкаруудан јамылулардан јалтанбай ол кылыкты ончо албатынын алдына јарлап боинын социал-демократ партиясын јүрөдип турды.

3. Ленин дэрэмнэдэги јоктуларга нэни чийгэн.

Лениннын ол эрмэгин байлар помещиктар „кэй сөс аа бүдэригэр јок“—деп албатыны булган турарда, Ленин дэрэмнэдэги јоктуларга јартын айдып чийип бэргэн: нэнин учун городтогы ишмэкчи улус түймээжин бойларынын эзилерилэ иштөшкөлөп тургандарын, оларды баштап турган социал—демократ партия нэни кэтэжин кылынып турганын.

Анын чийип бэргэн бичиги мындый: „Байла эмди городто ишмэкчилэрдин түймөп тургандарын көп крестьян улус укун болор. Крестьяндардын көбизи бойлары городту јердэ болглогондор, бойлары фабрикада иштэнглөп јүргөндөр, айдарда јамылулардын „түймээн“—деп турган нэмэни алар бойлары јарт билэрлэр.

Ол улустын көбизи бойларыда түймээнгэ кирижкэн учун—јамылуларга ойто дэрэмнэ јаар айдатыргандары бар.

Кэзине улустын колдорына каа-јаа ишмэкчилэрдин бичиги јэдиш бойлары кычырып билэрлэр.

Оскөллөри тэгин јүрүш улустап табыш угужуп нэ болуп турганын угун билэрлэр.

Озб түймэнди баштап түймээп туратан улус—янгыс бичикэ үүрэнни турган студэнт улус болотон, эмди тээз кандыйда жаан городто муянган он муягдардан инимэчки албаты түймээжэ бэрди.

Олардын истэп жуулажып турган кэрэги—олардын бойлорынын ээзилэри туру.

Ишмэкчилэрдин түймээп турганы—тургуза иштэп турган фабриканы токтозолло ээзилэринэн жал кожсин дэп база иштэйтэн күнүн срогы 10—11 час эмэс, сэгис час болзын дэп плаажип турганы туру.

База олардын жүрүмин јенилтэткэдий турган башкарууна андый жаг бүдүрзин дэп сурап туру.

Олардын айдып турган эрмэги мындый: „бис миллион ишмэкчи улус јажына көкөүбисти бөкөип жүргэнибис болор, јокту боибис туракалып байларга иштэгэнибис болор, јажина аргалуларга, јамылуларга тонотырганибис болор, эмди бис, ончо ишмэчки улус, јангыс жаан ишмэкчилэрдин союзын баштап алып, алдынан јангыс јон болуп боибистин жүрүмбиести јарадарга блаажатаныс дэжэтлэр.

Ол јангы баштаган јондо аргалу байлар јоктулар болбос, ончолоры тэн иштээрлэр.

Бу јангы амыр јадышту јоннын ады „социалист“ јан болор (социалист дэгэни ончо нэлэ нэмэ јаба јоннын болор, јангыс кижид алдынан ээси болуп тудунбас).

Аны баштап аларга турган союстын ады—социал-демократ партия дэп адалыпјат (демократ тэгэни јон кижид тэгэни айдарда партия—союс јон улустын болуп јат.)

Андый партиялар ончо өскө каандардын јерлэриндэ јажынып јоко тургулап јадылар, јангыс Орус јериндэ турган башкарууга, буржуйларга јарабаста, оларга истэтирип јажынып туйка иштэп турар болды.

Дэрэмнэдэги крестьяндар ол социал-демократтардын ижин ондоп болбой, олардын айдып турган эрмэгинэ бүтпэй сурап турадылар: ол социал-демократтардын кичээп турган кэрэги нэ, албаты јонго канани болуш эдэргэ туру?

а) Социал-демократтардын кичээп турганы нэ.

Орус социал-демократ баштангы кичээп турган кэрэги— ончо албаты: ишмэчи-лэ, крестьян жаньыг алдында бош жүрүп ончо улус-ла жаньыг алдында тэг болгосын дэп.

Ол бош жүрүм-лэ жажынып жоко ончо орус ишмэччилэр бир биригип алып, ончозы жаньы аай, бу турган (жарабас жагды токтозып) ордына өскө жаньы социалист жаг тутуш-дар дэп.

Жагныг алдында бош жүрэтэни нэ дэгэни?

Оны крестьян кижээ аайларга озо боиньыг эмдиги жүрүмүн озогы жадыжила жүзүндэштрэргэ кэрэк.

Озо крестьян кижэ эзилү болор тужунда оныг јөби јог-ынча боина кижэ алып болбос болгон; эмди дээз крестьян бош, бои алдынаг сагышту болуп кижэ алар, үй кижэ кижээ барар болды.

Озо, эзилэри тужунда, крестьян кижэ боиньыг кайрака-нына ол күн иштэйтэн болгон, кажы күндэрди ол кайрака-ныг јуртын башкарып турган кижэзи айдып бэрээ; эмди крестьян кижэ кэм кижээ иштэйтэнин, кандый күндэрдэ, канча көп јалга бои алдынаг бош болуп талдап турар болды.

Озо крестьян кижэни ээзи божотпогонда, боиньыг јурты-наг дэрэмнэзинэн кайдарда чыгып болбос болгон; эмди крес-тьян кижэ кайдарда барары бош, жаньы оны јон улус бо-жодор болзо, калан акчазын бастра төлөп табыштырган бол-зо база гүбэрдинг јаан би, өскө јамылулар ары—бэри кө-чөргэ бойлорынаг јон бэргэдий болзо.

Айдарда, анчала бош болгон боинча крестьян кижэ эм-дидээ боиньыг сагыжинча ары—бэри жүрүп болбос туру, ол озогыла ааинча эзилү кижэ болуп туракалды.

Нэниг учун Орус јериндэ крестьян кижэ эзилу болгон ааинча туракалганьы, онан кандый арганы таап айрылата-нын Ленин јарт айдып бэрип јат.

Озо, эзилү тужунда, крестьян кижэ помещиктаг јөн жоко бирдэ кэрэгин эдип болбос болгон: јөбжөиндэ, айлы—јуртында, јериндэ садып болбос ойто боина садып алып бол-бос болгон; эмди кэрэктү јөбжөни таап садып аларга бош (јононг чыгып јерин садып болбосто болзо).

Озогы чакта крестьян кижн боиньг помещикинэ чыбык-татыратан болгон; эмди ол помещикинэ чыбыктатырбазада ёскё кижилэргэ чыбыктатырып турат.

Бу ончо алдынаг бош жүрэр јон улустыг жүрүмн дэжэт: „Крестьянла ишмэкчилэр бойлорынын журтарыг бала баркаларын боиньг кэрэктэрин јөбжэзин бои алдынаг башкарып турарга бош дэн.“

Ончо албатынын кэрэгин орус ишмэкчилэр оларла кожо бастра орус албаты јоннын бажин билип башкарарга эмдэги јэтрэ учуру јок.

Албаты, озодо помещиктарда олјоодо болгон чилап, эмди јамылуларда олјоодо туруглап јадылар.

Орус албаты јамылуларды тудуп чигарглабас, база ёскё јон албатынын кэрэктэрин башкарын дэн улус чигарып тудуп болбос туру.

Онаг болгой орус албаты бойлоры алдынаг јуулып јуун эдиш башкаруунын бүдүрүп турган кэрэктэрин шүүжэргэ болбос туру.

Озогы ааинча, јоннын јөби јокө, помещик јонды башкарап кижлини чигаратан чылап эмди турган башкаруу јонног сурак јокө бийлэрди јамылуларды тыргузып туру.

Олардын јангыла бис ишмэкчи крестьян улус газэтэ чин болбосыбис, олардын алдында нэлэ башкаруунын кэрэктэрин куучиндан болбос турубис.

Канаип озогы чакта помещиктарга кул болуп жүргэндэрчилэп эмди олар бийлэрдин јамылулардын кулдары болуп јадылар.

Канаип крестьяндар помещиктар тужунда јаньг алдында учуру јокө жүрээчилэр болгондор, эм тургуза орус албаты јаньг кэрэгин шүүжэр учуры јок болот.

Јаньг кэрэгин бош шүүжэтэни, јон улус бойлорынын кэрэктэрин, башкаруунын кэрэктэрин шүүп бүдүрэтэни, јанду болуп бош кылынатаны—эль—јон башкарууны шүүлтөлү јеринэн делэгат кижн чигаратаны туру.

Ончо учурларды, каландарды ол эль—јонло јеринэг чигарган делэгатар башкаруу болуп шүүжин кёрүп тургузар учурлу. Јан ааинча албатынын бош кылынатаны—бийлэрди јамылуларды јон бои алдынаг улустарды чигарып, нэлэ

јуун эдин анда башкаруунын бүдүрүп турган кэрэктәрди шүүжип жамылулардаг жөн сурабай газет нэлэ бичиктәрди чийэтени туру.

Орус јериндэ чигартылу јонло туткан башкаруу јок, башкарып турган ату—чуулу бай улус болзо эглэ јамандары олоры туру.

Башкарып турган улус мындый аайлу улус туру, кэмдәри каанныг алдында јилбиркәп оо јакши коптонын тургандары.

Чийип турган учурларын туйка бүдүрип чийэтән туру, онын укун албаты нэ учур тургусканын, кандый јуулар баштаарга тургандарын, кандый јагы калан чиканын кандый бийләрди турган јеринәг чигарып турганын, нәниг учун?, албаты јөн билбәстә-билип болбос туру.

Кандыйда—каанныг јериндэ Орус јериндәги чиләп анча көп јамылу бийләр јок. Айдарда онын учун кәм кижидәг чинди айдын чикан сөс качанда анча көп,—јиш аайлу бийләрдәг өдүп албатынын кулагына јәтпәс туру.

Нәниг учун дәзә? Олар ол кижини ол боинча кәзинәг салбай узака божотпой турмәлән салар туру.

Каанныг башкаруузы—бийләрдинг јамылулардынг башкаруузы. Онын учунг ишмәкчиләр горотын ортозына чигып: „Каан башкаруузы јок болзын албаты јагынын алдында ончозы тәг болуп бош јүрәри јажазын!“ дәп кыйгырлап турганы ол туру.

Онынг учун дәрәмнәдәги он миллион јоктулар оларга болужар кәрәк олардынг јарлап турган јар сөзин јарт ондоп угарга кәрәк.

Оларга адаркажын дәрәмнәдәги ишмәкчи—јокту крестьяндар эш нәмәдән өштуләринәгдә јалтанбай баштап бүдүрүп болбогон кәрәгинәг уялбай элјөн бош јүрзин дәп -аргалу байларла јуулажарга кәрәк.

Албаты бои ончо јурты башкаргадый деләгат улус тудуп алзын, ол деләгаттар бойлорынаг орус јурты башкарганга улус чигарып тударга, улу јаан јуун этсин.

Ол јуунынг баштапкы бүдүрәр кәрәги: албаты алдынаг бойынынг сагыжинча јуун эдин бош куучандажар, газети бичиктәрди чизәр болзын дәп јаг тургузын.

Социал—демократардын баштапкы кичээп турган кэрэк бу туру.

Јер үстүндө городтогы дэрэмедэги јоктуларды байларга иштэтирбээни дөп эм тургуза андый арга јок.

Онын учун ишмэкчилэ крестьян албаты—кэмгө ижэнип аргазын сагып отурап, јангыс бойлорынын кучинэ ижэнбэинчэ бойлорынын чагыла тартышшайнча болбос туру.

Онын кэрэгиндэ орус јуртында ончо ишмэкчи албаты јангыс союз—партия бириклээргэ кэрэк.

Ончо каандардын јерлэриндэ ишмэкчилэр андый јанды качанап бэри капиталистарынап јуулап алганда, онын учун олишмэкчи улус байларла база катап тартыжарга јангыс союзка бириккелен турулар.

Андый; јери, јурты, боинын јэпсэли јөбжөзи јок болуп өскө улуска јалданып иштөп турган ишмэкчилэрди пролетарий дөп адаглапјат.

„Јер үстүндэги пролетарий улус бириккелэгэр!“ дөп јар башталганап бэри бешон јыл болды, онап бэри ол јаар башка тильдэргэ көчүртүрип өскө аймактардын ортозында кычиртуу јар болуп, албаты јонды јангыс союзка јууп турды.

Ишмэкчилэрдин социал—демократ партиязы албатыны шразынап канап корууларга туры?

Оны билэргэ баштап бу башкаруу тўжунда албаты јоннын јўрүминдэ нэнип учун көп сабазы јылдын јоксрап турганын јарт билэргэ кэрэк.

База албатаа кысталчик болуп шра јетирип турганы—сааду болупјат, эмди нэлэ иштөп алган јөбжөни, канчаа тартынып, улус базарга садарга алынчиктыдылар.

Фабрикалу кижип, бои ус кижип, помещик кижип, аргалу бай кижип, крестьянда кижип нэлэ нэмэни иштөп јазап турза оны саадуга улусты иштэтирип боида иштөпјат

Ол акча јөбжөнин кэрэгиндэ эмдэги чактарда коштой јаткан кааннын улустары коркушту јуу баштап јуулашккан турар болды.

Јууны башкарып турган бийлэргэ, чээрү болотон улусты, олардын јуулажатап мылтык јэпсэлдэрди оны ончозын крестьян улус боинын каланыла төблөпјат, чээрү болор улусты бойлорынын улдарын берипјат.

Онын учун ишмэкчи албаты турган башкаруунун коо моин көрблэ оныла жуулажин аны бусаинча калбас. Чиндап, оны бузарга јәгил экэс, ја ол жууда јәндээр албаты— ишмэкчиләрлэ јоктулар.

Нэниг кэрәгиндэ дээ? Буржуйлар анча чактуда болзо јепсэл—таарылу да болзо олар ишмэкчиләрдәг крестьяндардаг урак ас улус.

Дэрэмнэдәги јоктуларла байлар.

Сләр эмди социал—демократардын кичээй турган кэрәгин јарт билеригәр: алар јокту албатыны оорујоболдог айрын ончо бай укту улустарла жуулажарга јат.

Дэрэмнэдәги јоктулар ас эмес, городтогы јактулардан раак артык. Канча крәлу көп оны айдарыда јок сләр оны бойлорыгарда билеригәр. Андыйдаб олзо, нэниг учун анча јобоп аштаглап, јуртынан айрылып тургандарын, канан киж и онаг аргаланарын эмдәги боинча билгләбэй јадылар.

Оны аайлап биләргә турган киж и баштап кандый киж и дэрэмнэдәги байларды ээчигәдий нэ киж и бәри ишмәчиләрд и социал—демократарды ээчий кожылгадый дән оны көрбәргә кәрәк.

Баштап дэрэмнэдә канча көп крестьяндар улус јалдап, олардын ижилә помещиктарчилап боина јөбжө табарга турганын биләргә кәрәк. Оны јакши аайлап озо көрбөзә јоктулары бу байлары бу дән кандыйда бәргән сүмә јарабас.

Ол булгактын ортозында боинын—ок аргалу крестьян күчин көрөлдәр.

Баштап помещиктардын. Олардын чагын, олардын тунун турган јеринән бодогодый.

Орус јуртында бастра помещиктарла крестьяндардын јерләринин тоозы 240 миллион кра јергә јуук (казна јери башка).

Ол 240 миллион кра јердән 10 миллионног артык крестьяндардын јуртына 131 миллион кра јер турупјат.

Айдарда бскө 109 миллион кра јер јарым миллионног ас помещиктардын јуртында болупјат.

Ол крестьяндардын тудунуп турган јерди (131 миллион кра) айлантра тээнэг үлээ (10 миллион крестьяндардын јуртарына) јурт заин 13 крадаг једижицјат, бэри помещиктардын тун тудунти тураан јерлэрих аларга үлэп бэрзэ нэг 218 крадаг једижэр туру.

Айдарда ары крестьяндардын тудунуп турган јерлэри бэри помещиктардын ортозы урак башка.

Ол јарым миллион помещиктардын јуртарынаг 924 јурт боиньг колында 27 миллион кра јер тудунуп јадылар, јурт заин 10 мун кра јердэг једижин јат, база кбп јерди одыс јылга чигара аргалу крестьяндарла кјбим улустар алдылар.

Айдарда крестьян улустыг јадыжи башка-башка болуп турган туру: кэзиктэри бани турарда, кэзики јоксран шралап аштан јүрэр болды.

Аргалу крестьяндардаг помещиктар јаар тартынып тургандары јылдыг—көптөп турар болды.

Аны көрүп башкарып турган каан боиньг бийлэрилэ оларјаар болужип оларјаар тартынып турган кэрэги јарт.

Эмди дэрэмнэдэги байларла блаажип турган јоктуларга геродтогы ишмэкчилэрлэ јагыс союпта болуп турарын онч јакши сананып көрөргэ кэрэк.

Кижини бай дэп јокту дэп јагыс онын тудунуп турган јеринэ бодоп айдары эмэс база анаин көрөтөни кэм кижидэ канча коп иштэгэдий малы бар.

Бис јагыла айтканыс, Орус јериндэ бастра он миллионго јуук крестьяндардын јурты; ол јуртарда он бэп миллион аттар бар, айлантра јурт заин улэгэндэ 15 аттаг једижицјат.

Улустыг кэзигиндэ аттардын көбин кэзигиндэ аттардын азын бис билэрибис.

Торт ат јок отуруп јаткан Орус јериндэ крестьяндар 3 миллион јурт, јагыс аттулар $3\frac{1}{2}$ миллион јурт, бу алты миллион јарым крестьяндардын јурты ончозы тонотырып турган јокту крестьяндар.

Олардын кийндэ 2 ату ортон крестьян улус бар: олардын тоозы 2 миллионго јуук јурт; олардын тудуп турган аттар бастра 4 миллион.

Энлэ кийндэ аргалу-бай крестьяндар, олардын тоозы бастра пүдүн јарым миллион јурт бастра алар 7 миллион аттулар.

Айдарда ол 15 миллион малдын кабортозы крестьянулустын алтынчи үлүзиндэ турган туру.

Оны билип бие байлардын кучин јарт бодоп билэрис: тоозынаг алар ас улус, башка-башка јоннын ортозында јат-клајат јүс крестьяндардын јуртары ортозында алар јир-мэлэ өрбөкө улус.

Андыйда болзо ол улус ончодо Орус јериндэ дэрэмнэдэ-ги крестьяндардаг бай; ол улус јылдын аштарын көптөн салынлат, алган ажинаг садын турарлар, акчазын јууп казнаа салып база нэ кэрэктүүн садын алатан туру.

Јокту крестьян кижии кайдагы артык ажин садын акча јууп јер садын алып турзын.

Байлардын јууктаг бэри баштап алган кредитэри јокту улуска јери јбожбзи ас бүдүмчизи јок дэн төлүгэ акча бэр-бэс туру, ол эмээз бэрээдэ салковой заин 7-8 акчадаг барын нэкээр туру,

Энди акча јоко јердидеиштэп болбос болды. Онын кэрэ-гиндэ малы үрэни јок јокту крестьяндар јерлэрин таштап өскө кижээ арэндкэ бэрип бои кайда-кайда иш бэдрэн ба-ратан болды.

Бай крестьяндардын база бир кылыгы боина иштэтир-егэ жылына, айна ол эмээз кўнинэ јалчи јалдап турары, ол улус помещиктар чилап база туура кижинин ижилэ коно-гын конып јадылар, помещиктарчилап алар база јалдап ал-ган улустарын узак иштэтирип јалын ас төлөр болды.

Олардын орус јериндэ бастра јалга тудуп турган улус-тын тоозы байла 1 миллионго јууктар болор.

Онын учун качан јоктуларла аргалу байлардын, сззилэ-рилэ јалчилардын ишмэкчилэрлэ буржуйлардын ортозын-да јуу башталза олар ары помещиктар јаар кожылары јарт.

Кандыйда ачаналу јылдарда кандыйда аш бүтпэс јайда ол јери ас-малы јок крестьяндар (олардын тоозы 3 милли-онго јуук өрбөкө) ол јылдарда јуртарын мујнаг чачип ту-рарлар.

Ол нэнин учун андый болупјат дээ?

Албаты јылдын көптөн өзүн турарда јаткан јери кызык болуп тура барып јат, эбэш аайлу јерди аргалу крестьян-дарла помещиктар колына алып алгандар.

Арга јокто ол јокту крестьян кижн јеринэн чөкөннп өс-кө иш бэдрэбэицчэ болбос. Онын кэрэгиндэ ол крестьян кижн эртэнэн сонзунан ары городтогы иштэкчилэргэ кожылбаинча болбос, олар эку төрөгөн карындаштар.

Эмди дэрэмнэдэ ортон крестьян дэп кижн бар. Ол кайдар кожылгадый?

Онын тудуп турган малынын тоозы эку—учу, иштэп турган јери үч—төрт кра. Онын јакши јылдарда алган ажи јүккэ каланын төлбөргэ, боина јигэдий курсака артызып база бир эбеш үрнээнгэ артызып јат.

Кату—кабыр уылдарда ол ошкош—ок бајагы јоктулар крээзи кынн шраны көрунјат.

Ол тушта кайда—кайда барып бир эбэш акчаба, эмээ ол ашиштэп алаин дэп турза айлдагы ижи јери туракалгадый.

Анча шралап кыйналын јүрө, кииндэ баа аргалу улуска алымга түжэлэ анзын төлбп чидап болбой, бир тудунуп отурган јөбжөзинэн айрылбаинча болбос туру, учи—бажина көбизи ойто јоктуларга кожыла бэрэрлэр.

Эмди крестьян кижн кэм јаар тартынгадый ары аргалу байлар јаарба, ол эмээ бэри јоктуларга—ишмэкчилэргэ бэ?

Качан Ленин јанчла боинын социал—демократ париязын, крестьяндардын кэрэгиндэ социал—демократ кижн, канаип кылыннатар оо болужарга нэни иштэйтэн дэп үрэдип турарда, помещиктар буржуйлар крестьян улус ол үрэдүгэ эчий бэрбэзин дэп, оларды бойлоры јаар јабыс баа тавар бэрин, салда бергин онаг башка ол крестьяндарды кандый—кандый союзка кожуп, јангыс ишмэкчилэргэ социал—демократ улустын урээдузинэ бүтнэзин дэп, тартып турар болдылар.

Онын кэрэгиндэ Ленин айткан: „Јурты өрө көдүрэри, салданы јабыс баа садын алары јаман кэрэк эмес, эмди кандыйда ортон саналу—көјөим албаты јангыс анын таварын алзын дэп боинын таварынын баазын јабыздын јат.“

Ол анча кәрәү иштәг тузаны алар улус—бајагы аргалу бай улус, олардын болуш эдиң турганы ончозы мэкә иш.

Нәниң учун дэзә? Аргалу байлар, буржуйлар бирлә јөбжбзинә тартынып онзын кбитөддин дәп санынып турган улус; бар таварын алгадый крестьянга төлүгәдә бәрип турар.

Ол бәрип турган таварының баазы јәңилдә болзо, крестьян кижә боиның ас јеринәг алып турган ажинаг артык аш таап болбос, оның кәрәгиндә алымга түжүн барганда онзына төлбн чыдап болбой учи бажинда оны кырдырарга арткан јерин, јөбжбзин саднаинча болбос туру.

Айдарда, качан јер үстүндә аргалу байлар, буржуйлар бар болуп, алар бойларының колдорында јердин, малдың машиналардың акчаның көп—сабазын тудуп турза, иштәнип турган јокту, ортон крестьяндар шрадаг айрылып амыр күн кәрәтәни јок туру.

Чындап, бир-еки ортон крестьяндардаг байлар јаар кожылар туру, өскөлөри оору—јоболдо кында туракалатан туру.

Ол ончо ортон күчтү крестьян улус баврга турган болзо, баштап турган байларды јок эдәргә кәрәк, онаг башка байлар јибийгәдий курсакты тура кижә божотпойтон.

Оларды јок эдәри—јаньс геродтогы ишмәкчиләрдин дәр-эмнәдәги јоктулардың союзы чакту.

„Сәниң јерин аста болзо сәниң айлын јаманда болзо сен—оның ээзи болуп туруң сен оныннаг качанда салынба“ дәп крестьянга карғузып турган кижә болуп крестьяндарга онаип айдып јадылар. Ол кылык крестьянга болуш эдиң турган эмәс, ол там кәрәкти комойтодып јат.

Канаип дэзә? ас јерлү болуп, балабаркалу болуп ол кижә турган кра јеринә тартынып, оо қанча бар чагын албаданып, артык аш алаин дәп турза ол иш тәмәй болор. Ошкоч ла ол јерди јарадарга оны сүрәргә мал кәрәк андый нәмәни анча көп јерлү болуп тудунары база мэкә эрмәк.

Буржуйларды байларды јокту ортон крестьяндар эчип—јаньс бийләрдин кичәэмәлинә ижәңгләзә, байларла кырыжпай, геродтогы ишмәчиләрдин союзына кирбәй. аргазың табынарга турган улустың кылыгы буржуйларга јарабай

кайсын, олардын, нэ бар кучибилэ албатынын сагыжина ол алынган сүмээни чин сагыжина ол алымга сүмээни чин сүмэ дэл мэкэлэп көкүдүн турганы ол.

Ол мэкэ эрмэктин чинин албатаа јарт көргүзэрге, олардаг үчлэ сурак сураза чин аайы билдирер.

Баштапкы сурак: Качан Орус јериндэ эки јус төртөн миллион иштэгэдий кра јердэг јус миллион кра јер алдынаг ээзи болуп турган улустарда болордо.—Качан оналты мун сүрэкэй бай улустардын колында бэн миллион кра јер болордо ишмэкчи улус боиныг ширазынаг айрыларба

Экинчи сурак: Качан бұдунјарым миллион крестьян јуртылары (он милилионон крестьян јуртардан) каборто крестьяндардын јеринэг, каборто малынаг база кабортозынаг раак артык крестьяндардын казназында јуулып турган акчазын эзилэри алар болордо. Оо үзэрэ бу крестьяндардын байлары буржуйлары тамла тыгып баип турарда, јоктуларды ортон крестьяндарды кыстап ас јалга јылына, айна күнүнэ иштэтирип турарда.—Оларла коштой алты јарым миллион крестьяндардын јурты тудуш аштаглап, ишкэ јалданып бойна јииргэ бир тилим калашка болуп ол тушта ишмэкчилер бастра ончо албаты јон кынынаг айрыларба?

Учүнчи сурак: Качан јер үстүндэ энлэ чакту нэмэ акча болордо оныла ненидэ садып алатан болордо (фабриканы; јерди, малды ашты, онаг болгой кижинидэ—јалга јүрэр јалчины, бажина иштэр кулды садып алар болгондо).—

Качан бир кээк мун помещиктар, фабрикалу улус, көјбим улус јус миллион салковой акчадаг бойлорынын колында јууп аларда.—Оо үзэрэ казнада канча милион јуулган акчаларды бойлорынын күүнилэ јарадып турарда: ишмэкчи улустар боиныг ширазынан айрылгадыйба?

Качан көп јјрлү байкижилэ коштой ас јерлү, ас малду, ас јөбжөблү кижии отурза качанда аргалу кижии оны нэлэдэ кыстап турар, јаныс боиныг јөбжөзинэ болуп;

Айдарда ишмэкчилергэ крестьян кижилергэ оларла кожо боиныг амырын табары јок.

Ас јеринэг баина јииргэ јеткэдий аш алып болбой бала—барказы аптан јилаваш отуруп турарда, онын кэрэгиндэбаа байларга барып јалданбаинча бслбос туру, амыр энчү јада-н дэл сананарыда јок.

Нэлэ кэрэктү нэмэни таап садып алаин дээз ордына акча суар туру, ас јерлү бол, јипр курсагын јетпэс болзын айдарда, айлын—јуртын көдүреин, јарадаин дэзэн, акчан јок боуп ол боинча туракалар турун.

Буржуйлар эмди социал—демократардын үрэдүүн јарт билип алып, онаг коркуглан ойто крестьяндарды коркузуп турат: „Социал—демократтар кижидэ нэлэ бар јөбжозин: јерин, айлың малың плаап аларга турулар“ дэн.

Ол эрмэкти нөнийг учун буржуйлар айдып тургандар, албатаа нэ јакши сананын аларга каруузын турганы?

Крестьян кижн боинын кээк коногына курсагын бөрин турган ас јеринэ кыскашып, удра городтогы ишмэкчилэрлэ, социал—демократарла буржуйлардын учун туружин, оларла јуулашып дэн кылынглап турганы ол туру.

Ол кылык, ол сөс өткрэ төгүн болуп јат социал—демократ партиянын үрэдин турган үрэдү—акчаны, јөбжөни, јерди плаап аларга турганы—ниш иштэбэс аргалу байлардын плаап аларга јат.

Социал—демократтар јаныс горортогы ишмэкчилэрди үрэдип, аларды јагыс сюзка јууп, јагысла олардын учун башкаруула буржуйлардын алдында туружуп турган эмэс, кожо дэрэмэдэги иштэнип турган јалчилардын, оок ус кижилэрднн крестьяндардын учун.

Социал—демократар эм тургуза, буржуйлар јаңды башкарып турганча, нэлэ сүмэлэ оларла, албаты јонго эбэни амыр энчү болзын дэн, тартыжин јадылар.

Олар крестьяндарды мэкэ салбайјат, качан буржуйлар албаты јоннын бажин билип башкарып турганча ишмэкчилэр крестьяндар канашта амыр энчү јатклар болбос.

Ленин бойнынн социал—демократ партиязын узактан бөри үрэдин туратан: „Бис дэрэмнэдэги јоктуларга, крестьяндарга ажиндра, башкарунын байлардын нэ кылынын тургандарын, јартын айдып бөрин турарыбис; буржуйларла јуулажарга ол улусты городтогы ишмэкчилэрлэ јагыс союпта турглазын дэн.“

Эмди бис бир јанынан турган башкаруунын, помещиктардын, којоимдардын дэрэмнэдэги байлардын база бир

жанындагы городтогы ишмэкчилердин, оларды башкарып урæдий турган Социал—демократ партиянын, жоктулардын сагыштары кылыктарын билип алдыбис, айдарда крестьян улус кэмзинæ карузып тартынгадый?

Жагыс ак сагышту, крестьяндарга болуш æдæргæ турган, ишмэкчилерди жоктуларды бажарлап турган Социал—демократ Партиянын урæдүүн угуп, бæри городтогы ишмэкчилæргæ жоктуларга кожылбаинча болбос туру.

4. Ленин крестьяндарын түймээнин канаип көрүп турган.

Бир муң тогус жүс жылдардаг бæри Орус журтында крестьяндар боинын шразына чидабай катап банка-банка жерлердæ түймæй бæрдилер.

Түймæи тургандары мындый болгон: жамылулардын айдын турган сззин укпас, каландарын торт төлббæс болгондор.

Коштой турган помещиктардын журтарын өртөн, чачып, тоноп, бала-барказын бойлорын өлтүрүп турар болдылар.

Ол түймæэндæрдæг жуук жаткан байлар, помещиктар коркуглап городко качип барглагандар.

Башкарып турган башкарууда бир кæзек булгалып турала учи—бажинда, түймæйдæр токтобосто, чээрүлү жамылулар ийин ол крестьяндарды атклап чыбыктап туруп токтостылар.

Ленин ол түймæенин кæрегин жарт билип городтогы ишмэкчилерди—„слæргæ аргалу байларла жуулажын болушкадый улус ол дæп,“ урæдий турды.

Онын учун ол айты: „Турган башкарууны өскөлбдөргæ жокту крестьянла ишмэкчилердин жагыс союз башкаруузы керæк дæп.“

Өскө социалист улус, меньшевиктар база андый—ок булгак улус: „Ол урæдүү эм тургуза ишмэкчилæргæ крестьяндарга жарабæс дæп,“ турдылар.

Нæ кæрæк дæзæ? Ишмэкчила крестьян улус бичик билгæбæс боинча жакши жагды тудуп, албатыны башкарурга

башкаруу коңдырып болбос. Крестьяндарга эмди жаңысала жерди, ишмэкчилэргэ фабрилаларды алып бэрзэ болор дэн тургандар.

Башкарууны тургузып жонды аайларга өскө улустаг чигарыпн тударга кэрэк дэн туратандар.

Ол башкарууны аайлап, жаңды тургузып, албатыны башкаратан „өскө улус“ дэн адап турганы олар бойлоры туру. Онан башка эмдэги турган башкарууны жаратпай турган улус аргалу-байлардыгда помещиктардында ортозында бар, оларды албатыны башкарууга кожып алза кэм жок дэжэт.

Ол сүмээни Ленин жаратпай 1905 жылда, качан крестьяндардын түймээндэри тыгып коптэи бэрэдэ, бир газэтэ чиип турган: „Крестьяндардын түймээндэри тамла тыгып туру. Башка-башка губэрдэн, крестьяндар помещиктардын журтына барып, онын малын ажин алып туру дэн, биекэ күнүнэ заин жар кэлипјат. Эјэвнин јериндэ јопондорго торт чачтырып алдырган кааннын чээрүзи боиннын бийлэрилэ ол үлүзин емди јандырып аларга турганчилап дэрэмнэ заин јүрүп айлындагы бштүлэрин, мылтыкј ок дэрэмнедэги крестьяндарды, јуулап туру. Бу јууда гөродтогы ишмэкчилэр боина јаны нөкөр таапјат.

Ол крестьянла ишмэкчилердин јөбин сүмээзин жагыс эдип јарадары ишмэкчилэрди—баштап турган социал—демократтардын кэрэги туру. Айдарда ол кэрэкти јакши јарт аайлап аларга тургуза оны социал—демократ улус шүүн-пэинчэ болбос. Кэм кижии өскө кижидэн биекэ ол кэрэктэ болушпаза, олар крестьяндаргада ишмэкчилэргэде нөкөр эмэс.

Ол тужунда Социал Демократ Партиянын јууны болгон. Ол јуунда Ленин мындый сүмэ бэрди: „Орус Социал Демократ Партиязы пролетарий улустын партиязы болуп ончо ишмэкчилэрди албан кынааг айрырга турган болзо, коштой ол кэрэклэ нэдэ бу турган башкарууны жаратпай оны бузарга турган болзо, кандыйда түймээнгэ болужуп оны башкарып турзын.

Онын кэрэгиндэ Орус социал Демократ Ишмэкчилердин Партиязы мынааг ары, не бар күчибиле крестьяндардын түймэнинэ болужуп, алардын јүрүмин јэшилтэдэргэ нэлэ кылыкла туружар болзын, аргалу байлардын помещиктардын јериндэ блаап алатан болзо.

Орус Социал Демократ Ишмэкчилэрдин союз—Партиязы болуп турарда ол тудушла дерэмнэдэги јокту ишмэкчлерди база алдынан башка укту албаты деп оларды јангыс еоюзка бириктирип турар учурлу.

Кэм кижилер оларла коштой туруп, олардын чын сугыжин јаратпай оларды бштбп турган улустарды айдып берер учурлу деп.

Эки калын албаты: городтогы ишмэкчилэр, дерэмнэдэги јоктулар алдынан бойлоры јангыс союзда болуп, буржуй улусла тартыкса ол тужунда јэндээр туру.

Ол бистин айдын турган сөзибис чын деп оо албаты јонго бүдэргэ бүдүмчилү болзын деп Ор. Соц. Демок. Ишмекчилэрдин Партиязы тургузала кайда албаты алдынан бон јоннын керегин башкаарга турган болзо, анда ол керекти башкарадый бойлорына чигарып туткан делегатарын Крестьяндардын Комитетин тургузар учурлу.

Ол комитетерде Ор. Соц. Дем. Ишмекчилэрдин Партиязы ончо крестьяндарга болужуп, дерэмнэдэги ишмекчи јоктуларды башка укту албаты деп, олардын керегин корууларга учи—бажинда крестьяндардын байларыла јуулашкларын деп, аларды башка јангыс еоюзка јууп туратан туру.

Ленинын бу сүмөде айдын турганы мындый туру: баштапкы айтакан сүмезинде, пролетарий улустын, крестьян улустын јүрүми јенилдензин деп албаты түймезин чыкса, олардын баштаган кереги темей калбазын деп оларга канчада болужарга керек, онын кэрэгинде јуу чакта башталза, ол емезе помещиктардын јерин блан алып бэрэтэн болзо эш нэмезин јалтанбай.

Партия дерэмнэдэ нэни эдэтэн?

Партия дерэмнэдэги јоктуарды ончо албатыдаг башка бөлдүп јангыс еоюзка јуузын деп турган туру. Нэнин учун?

Ол тушта кресдындардын ортозында мындый коп эрмэк јүрөтэн: „крестьяндарга помещиктар јангысла јерди бэрип ийзе онын кинде олардын јадыжи ондонор деп.“

Ленин айдып турган крестьяндар ончазы түмээп чыгын помещиктардын јерин алып алза, көбизи бир кээк оларла болуп јурген дәрәмнәдеги байларга барыпкалар дән. Ол байлар анча көп јерлү болуп барып ойто помещиктардын ордына јоктуларды, крестьяндарды кыстабазын дән, оларды коркузар, аларды јуулар чак бар болзын дән јоктуларды башка јагыс союзка јууп турганы ол туру.

Ол сүмә чин бүтсин дән Ленин дәрәмнәдеги боинын нө-көрлөрүнә крестьяндардын комитедин баштап тутсын дән јакып турды.

Ол крәстьян комитәттәрдин иштәйтән ижи, түймәәп чикап албаты сүрәкәй айл—јуртарды тоноп, чачип турза, аларды токтозып олардын чин бүдүрәтән кәрәгин айдып бәрпн турзын дән.

Крәстьяндардын түймәәндәри әбәштән токтоглой бәрдиләр. Јурт улус озогы ааинча ойто јуртаглай бәрдиләр.

„Нәзин учун ол түймәәндәр ол јуулар крәстьяндарга бирдә кичинәк болуш этнәдиләр“ дән Ленин сурап чийип турган.

Бой—ок ойто крәстьяндарга айдып турган: „Крәстьяндар бойлары алдынан јөп бүдүрбәгәндәр, аларды башкарып, олардын әдәр кәрәгин айдып бәргәдий комитет дән нәмә јок болгон; бойлары алдынаг дәрәмнә заип башка—башка түймәәп, буржуйларды јуулап чигарда оларды каанныг бийләри баштаган чәэрүләр бәлән атклап таштадылар.

1905 јылдаг бәри крәстьян улус каа—јаа кээк јерләрдә түймәәп тургандар.

Ол түймәәндәри ол туштагы полиция чәәру болужи јо-кода токтозып баштаган улустарды чибыктаглап түрмәләп салатан болгондор. Ленинның үрәдүүзин оның башкарып турган партиязы таркадып јарлап турган.

1914 јылда август айда качанда јер үстүндә каандардын ортозында болбогон јуу башталды.

Ол јууга каан боинның бийләрилә чәәругә крәстьяндардын уулдарын алар болды; барган улустаг ойто айлына јанары колы буды јок кәнәк улус болдылар, өскөлөри ол јуулажып турган јерләрдә өлүп јыгылатан болдылар.

„Анча жууган чээрүгэ курсак кийим кэрэк, жулашкадый жэпсэль кэрэк болуңжат, тургуза оны кайдаг алатан эди дэн?“, Ленин крестьяндарды үрэдип чийип турган.

—Оны ончозын крестьян улус бойнын төлбөп турган каланыла жетиризиңжат.

Жууды баштаган улус — буржуйлар, олар бойлорынын жөбжөзин өскө жергэ жакши баа садын болбой бөп бойлоры бштөжин албатаа жуу—чак тўжүргэни ол туру.

Оны ончозын јарт албатаа жагыс Ленин айдын бәрди.

Өскө социалист булгак улустар албатыны ойто—каан учун жулажар, онын учун туружар—дэн үрэдип турар болдылар.

1917 жылда орус јериндэ ширээдэ отурган 2-чи Николай каанды, Ленинградтагы ишмәкчиләр, оларга андагы турган чээрү кожылала, түймән, чигарып ийдиләр.

Албаты—јон түймәп каанды онын башкаруузын чигарыпта ийгән болзо, бойы алдынаг бойнын сагыжыла жүрәри јок болгон.

Ошкош—ок каанныг ордына албатыны башкарарга јанды тударга аргалу байлар буржуйлар болдылар.

Крестьян улус олардаг, помещиктардын јерин биекэ беригәр бис оны тудунгадый учур бүдүрәр дән, сурап турарда. Олар, акраар жуу божозын онын кииндэ Орус јериндэ бастра сләрдин чигарып туткан деләгатардын Учредительный собрание дән жуун болор, ол нэлэ Јөн бүдүрзә анаип—ок кылынатан туругар дән айдат турар болды.

Жуу олла бойы турар болды, албаты јон озогы боинча шралап ишкә тәрин төгүп, жууда канын агызын турар болды.

Ленин дзә ол тушта жагыла Орус јеринә, өскө каанныг јеринәг јанып кэлгән болгон.

Онын айдын турган сөзи мындый болгон: „Тургузала жууды токтозорго кэрэк, помещиктардын иштәгәдий јерләрин, агажин ончазын крестьяндарга берип иергә кэрэк дән“.

Крестьяндар озодо Орус Соц. Демократ ишмәкчиләрдин „большевик—дән“ Партиязына бүтпәй тургандар, әнди ол Ленинди айткан сөзтөри биекэ чин јарагадый дән оны угуп турар болдылар, оо узәрә јанглап турган улустары, жуудаг, бойлорын „большевик—дән“ адаар болды.

Эмди онын ады ончо журтка билэмир болды, кандыйда урак жерде кирип калган дэрэмнэдэги улустар онын айткан сөзин угуц туар болды.

Ленинга баштапкы куучинын, крестьяндардын алдында, айдарга күч болгон, оны өскө социалист—булгак улустар албатаа жэтризпэй тургандар, ол тушта крестьяндар оны торт көрбөгэндэр.

Онын баштапкы куучинын айдары ол тушта Ленинградта (озоги Петроградта) май айдын 22-чи күниндэ 1917 жылда болгон.

Каанын туразында ончо Орус јеринэн кэлгэн дэлэгатардын (алардын ортозында крестьяндардын) баштапкы јууны богон. Олда јуун ошкөш—ок чин крестьяндардын ууны болгон эмэс, крестьяндар бичик јан билбэс кэрэгиндэ јуунга көп дэрэмнэдэн аргалу байлар, садучилар, помещиктар јаар тартынгадый улус кэлгэндэр. Чын бойлоры иштэнип курсагын таап алып турган крестьяндардан јоктулардан тоолула улус кэлгэн.

Капиталист, бийлэр, байлар јаар тартынып тургандар Чернов, Кэрэнский аайлу јамылулар—помещиктарды тонобогор, алардын јерин алглабагар, тјрчэ сакып алар дэн—албатыны булгап туратандар.

Ленин олардын, крестьяндарды мэкэлэп, кылынып турган кылыгын јарт көрүп билэлэ, оларды албатынын алдына ака чигарып јамандап турган.

Онын учун Лениннан ончо социалист—булгак улустар коркуглап тургандар.

Нэнин учун дээ? Ленин крестьяндардын көзинэ ончозын јарт көргүзүп бэрэ ол тушта помещиктардын јуртаары јок туру дэн.

Олар албатынын алдында Ленинды нэлэ јүзүн—јүүр јамандап айтклап туратандар.

Крестьян кижини бирлэ алынган сагыжинан ойто јандылары бэлэн эмэс; јуун тужунда бир заседание божоорда олар ончолоры јангыс јергэ јуулып: Ленинды канаип укайнэ дэн база ол бойда кандый аайлу кижн болгон дэн“, шүүжип тургандар.

„Бие көп улустын куучиндарын уктубис, эмди онын куучынан угарга кэрэк“—дэшкэлэп тургандар.

Онын кэрэгиндэ онда жуунда турушкан большевиктарды Ленинды кычырып акэльзин дэп сурадылар.

Барган большевиктар оны таап алдылар. Эгирдэ ол—ла күн 1917 жылда Ленин крестьяндардын жуунына кэлди.

Тышкары жааш жаап турган. Ленин үлүш киймду үлүш өдүктү тураа кирип туйка, толукта турган, бир отургышка отуруп ийди.

Онын кэлгэнин бирдэ кижиге болгобой калган. Качан куучиндап турган кижиге боинын куучины куучиндап божоорда, большевиктар отурган улустарга айты: „Ленин мында. Делэгатар онын куучины угарга турган болзо, ол туруп куучины айдар“.

Андагы болгон большевиктардын өштүлэри Ленинга куучин айтырбаска түймээн чигарып турарда, крестьяндар ончозы: „Бие Ленинды угарга турубис, куучиндазын“,—дэштилер.

Ленин куучин айдатан жерге туруп алала куучины баштады,

Ол крестьяндарга јарт революциянын кэрэгин айдып куучиндап турды;

„Јер ончозы крестьяндардын колында болор кэрэк. Помещиктардын јерлерин крестьяндардан төлөмир акчазы јоко Крестьян Комитэтин бүдүргөн јөбинчэ крестьяндардын колында болотон.“

Албатыны камчила агашла согуп туруп эмди башкарып болбосын помещиктар буржуйлар эмди јарт билип алала бойлорынын кийимдеринэ кызыл бөстөг тагып алала, бие революция учун, албаты учун, акраар слэр сагып алар, слердин учун бие бүдүрөрибис дэп мэкэлэп турар болды“.

Ол жуунда Лениннын айткан кээик эрмэги бу туру.

Крестьян улус онын куучины сурэкэй кичээп укандар.

Андый куучинды Оларга бу ончо куучиндап турган улустап бирдэ кижиге айтпаган.

Онаг ары Ленин жуулган делэгатарга большевиктар нэни истэп турганын јарт айдып турган.

Большевиктардын оштүлөри, Ленин олардын кылыгын, боинун куучиныла, делэгатардын алдында ак жарыка чыгарып турарда, отурган улус јекши указын деп, тура ичинде түймөөн баштап сыгырглап турдылар.

Онын кэрэгинде крестьяндар ачинала оларды токтозып керишкелеп божогондор. Лениннын үүни там тыгып эрмеги јарт угулуп турды.

Крестьяндар куучин айдатан јерди айлантра туруп алдылар,—андый эрмекти алар качанда укпагандар, баштапкы угуп тургандары ол болгон.

Крестьяндар оны угуп: „Чинун кэрэги мында туру: јаныс оны сагышка алынып, анаип кылынза, шимэки албатынын байларды јөндөери, бойы алдынан амыр энчү јадары мында туру деп—сагыштарына алындылар.

Ленин боинун куучинун куучиндан божоды. Бајагы большевиктардын оштүлөри катап сыгырглап каткырглап турдылар.

Крестьяндар дээ онын куучинун јарадып Лениннан бойлорынун сурагадый сурактарын сурап турдылар.

Олардын сурап турган сурактары: јерди канаип үлэйтени, јууды качан кандый јоп бүдүрэлэ токтозотонун.

Ленин оларына кыска јарт айдып бэрэлэ јана бәрди.

Бу куучинун кийинде крестьяндар большевиктардан торт јалтанбас болдылар, оларды јамандап турган табыш болгондо оо бүтпэс болгондор.

Оо үзэрэ јуудан јанглап турган чээрү улустары бойлорун бис большевиктар деп адап турар болды. Кэзиктэ крестьян кижн сагыжинда боинда большевиктарга кожуп туратан.

Көп крестьяндар бойлорынун дэрэмнэзинде большевиктардын кэрэгинде нэлэ табыш угуп, городка барала олардын јуунына кирип, олардын бүдүрүп турган јөбин угуп бои кайкап туратан:—байла мэн база большевик болорым, бистин сүмэбис помещиктардын јери кэрэгинде, јуудын кэрэгинде јаныс—деп.

Лениннын ол айдып турган сөзи, онын большевик партиязынун иштөп турган ижи крестьяндарды мэкээ салбаган.

Каан чикан киндэ башкарып турган башкаруу јердин, јуудын кэрэгин бүдүрбэй турарда, оо үзэрэ дэрэмнэдэги крестьяндарды полиция озогы помещиктарла ойто кыстагларип тура барарда, крестьяндар ол кыинга чидашклабай гордтогы база большевик баштаган ишмэкчилэргэ кожылала, катап революция баштап алып, турган башкарууны 1917 јылда октябрь айдын 18 коногында чигарыпшыйлэ ордына јаңы Совет башкаруу тургыстылар.

Совет башкаруунын баштапкы јуунында крестьяндардын кэрэгиндэ бүдүргэн јөн, киндэ учурлу бичик болгоны мындый.

1) Помещиктарга јер мэзинэр јаң мынаг ары токтопјат бирдэ төлөмир јоко,

2) Помещиктардын јуртылары, јерлэри база манастирлардын церквэлэрдиг јерлэри анда турган малдары, иштэгэдий машиналары, туралары мынаг ары, Улу—јаан јуун болгонча, ончозы волостогы, уездтэги јер башкарып турган крестьян улустын комитетэри башкарап.

3) Ол айрып алган, эмди албаты јоннын болуп турган, јөөжөни үрэгэни сурэкэй куурмак иш, онын учун бурулу кижип јаргаа калар.

Уездтэги волостогы крестьяндардын комитетэри, ол јөөжөни айрып алар тужунда, кийиндэ оны үлээргэ ончозы бичиктэ болзын дэн каруулдап турар учурлу.

Бу учурлу јаңы бичиктэ Лениннын сагыжинча крестьяндарга јерди бэрип турзада Лениннын—ок сагыжинча ончо јерлэрди, јөөжөлэрди баштап турган комитет баштап ончозын бичип алзын дэн.

Нэниг учун дээ? Албаты јоннын ортозында, туймээн тужунда, кэм кижип артыктап алып барар, кэм кижип куруга калар, оо үзэрэ көп кижип шоктоп алган јөөжөзин тудунбай үрөп оодуп турар.

Айдарда Лениннын айдып турган сөзи мэкэ сөс болбоды, крестьяндар эмди јерлу болдылар јуучактаг айрылып јуртаглай бәрдилэр,

Крестьяндардын амыр јадыжи узак болбоды.

Помещиктарла, аргау байлар, озогы албатыны башкарып турган јамылулар, бийлэр бойлорынын јерлэрин, јөөжө-

лөрүн большевик баштаган ишмәкчиләргә крестьяндарга алдырганын ачинала, катап Орус јериндә јуу баштадылар.

Олар канча көп крестьяндарла ишмәкчиләрлә јуулашканда болзо ошкыш—ла ойто јакды башкарууны колына алып болбодылар.

Бу јуудан крестьяндар там јоксрап чиктылар: городтогы ишмәкчиләргә, јуулажин турган эмди Кызыл чәәрүгә крестьяндар разверсткала аш—мал бәрип турды.

Качан јуучак токтоорда Ленин айты: „Крестьяндар торт јуу—чака тонотырды: адынан, салдазынан торт куру калдылар, оо узәрә кийәр кийимин, городтогы фабрикалар иштәбәстә, садын алар тавар јок болды“.

„Бискә болужып турган албаты—јагыс крестьян албаты, олардын јадыжин әбәш јәңилтәдәргә эмди разверстканы торт токтозып ордына налог тургузарга кәрәк,“ дәп турды.

Ленинның бу айдын турган әрмәгиндә крестьян улуска нә јакшызы бар?

Јакшызы бу: разверстка тужунда крестьян кижидән нә бар артыгын јөн учун ончозын алып туратан, эмди дзәә кижидә бойы, оо канча көп калан тушсә анзын бойы, алдынан төлөп турар.

Ленинның оның кәрәгиндә айдын турган әрмәгин мындый:

„Бистин кылыкты јаткан крестьян јурт јаратпай ойто бис јаар комдоп турар болды. Нәнин учун дзәә?, крестьян улус јажина бои алдынан ас јөбжөлүдә болзо јаман јуртуда болзо ол ончозы мәнин дәп сананатан. Айдарда, качан турган Совет башкаруу олардан разверстканы јууп айлында бирдә әбәш, оны—ла бойна кәрәктү нәмә алып алзын дәп, артыснаста оо узәрә фабрикалар тавар јәтрә иштәбәстә олар оны јаратпадылар, оның кәрәгиндә кзик јерләрдә база туймәш божодылар.“

Озо андый кылык албатыдан башталбазын дәп, Ленин боинның партиязын: — „Крестьяндар алдынан бойларының јөбжөләрин, јуртарын мәнин дәп, оны садарын сатпазын мән боим биләрим дән сагышту болзын дәп, бис коммунист улус бир кзәкә олар јаар ойто јууктар кәрәк, качан олар бойлары сагыштарына чин тузалу јерди билип алганча“.

Онын кэрэгиндэ крестьяндар боиньг иштэп тапкан жөө-жөзилэ садыжип турзын дэп, боиньг Партиязын, жөөжөнн жанг аинча башкаргадый жанг тудалы дэп кычирды.

Онаг улам ойто садудыг койбимдардыг башталганы ол туру.

Ленин олла крестьяндардыг сагыжинча тургускан жанг (садудыг кэрэгиндэ) туракалар дэп качанда айтпаган.

Ол айдып тургай: „Крестьян албаты кашпай бойлорынын сагыжина коммунист жангды алынзын дэп, бис оларды оо урэдиш башкарып турарыбис“.

Онын кэрэгиндэ канча школалар тударга кэрэк, канча жанг качилар үрэдиш бэрэргэ кэрэк.

Оны ончозын Ленин нэинг учун баштаган? Крестьян албаты, качан бош саду болзо, бэргэн ажы учун ойто акча, тавар алар болзо, ол боиньг ижин тынчыдып, јерди койтэн иштэп үрэндэп турар дэп, онын кэрэгиндэ бистинг городто ишмэкчилэрдэ ашту болорлор дэрэмнэдэги крестьяндарда таварлу болорлор.

Андыйда болзо Ленин боиньг партиязына айдып туратан.

„Кандый дэрэмнэдэ бистинг (коммунистардын) сагыжибисти јарадып турган улус бар болзо, оларды жангыс аай иштэглэзиндэр дэп жангыс јергэ јатырызын јер бэрин, оларга болужин турарга кэрэк“.

Бу айткан сөстөрдэ дэрэмнэдэги крестьяндарга нэ кару сагыш бар, кэмгэ канайн болужатан?

Бис јарт билэрибис, качанда дэрэмнэдэ—бэ городтоба бош саду болгонда анда аргалу байлар болор, јоктулар болорлор, айдарда јоктуларды бајагы аргалу улустар кыстаглабазын дэп, оларды жангыс јуун аларга болушенин дэп турганы туру.

Онаг улам дэрэмнэлэрдэ „Коммуналар“, башталгандары ол туру.

Ленин бойы оору—да тужунда крестьян улустынг јадыжин боиньг икөрлөринэп сурап угуп туратан. Күнүн заин крестьяндардыг јүрүмүн бичип турган газети кычырып, крестьяндар бойлоры ол газетэ чийглегэндэ Ленин сүрэкэй сүгүниш туратан:—„Бу чиилгэн сөс чин албатынын сагы-

жила сананып айдып турган сбе, андый сбетн мэн кандыйда эмди башкарып турган улустардан угарым жок“, дэп туратан.

Бир катап, ол жокту крестьян улустын газетин башкарып чини турган кижн Ленинга, кирип барды.

Ол тушта жаныла жуу-чак токтоп кызыл чээрүдэги албаты жанглап тургандар.

Ол кижн кирип барала: „Газеткэ дэрэмнэдэн Совет башкаруны жамандап бичик кэлди“, дэди.

Ленин сурады: „Кэм кижн чинијат аргалу байба, ортон крестьянба ол эмээ жокту крестьян кижн чийдибэ?“.

— „Совет башкарууны коомой дэп чини турула, кэм кижн чийгэнин кайдан көрбн“ дэди.

Онын кииндэ Ленин ол кижидэн јантаин сурап турар болды: „Канча көп дэрэмнэдэги крестьяндардан газеткэ бичиктер кэлди? Нэ жагы табыш ол бичиктердэ бар? Албатынын сагыжи кандый?“

Бу ас сурактарда Ленин канаш крестьяндарга каруузып турганы јарт билдирип јат.

Онын үрэдүзи мындый болгон: „Кандыйда башкаруу ал батаа јарап башкарып болбос, качан ол башкаруу албатынын үјүнин онын сурагын укпаза.“

Эмди үстүгү башкаруу эл—јон башкарып отурган болоо оо нэ кэрэгин билбээ, ол качанда албатаа јарабас. Айса башкаруунын бир бүдүргөн учур албатынын сагыжина јарабајат, ол кэрэк учибажинда түймээнгэ једэр, — дэп туратан.

Мындада Ленин боинын нөкөрлөрин үрөдијат. Башкаруу јарабас, качан оны албаты бастра (жанс байлар эмэс) јамандаза.

Ленин узак оорыйла, 1924 јылда январь айдын 21 коногында, өлди.

Ленин бойы анча јаан кэрсү сагышту болуп, анча јаан кэрэкэ туруп, качанда јакшыркабайтан, байланбайтан: крестьян кижн болзын ишмэкчи кижн болзын ол оларды јаман көрбөйтөн, карын бои, кэрэктэринэн бош тужунда иштэниптэ отурза, оларла куучиндајарга сүйтөн. Онын учун крестьяндар ишмэкчилэр оны сүйп јадылар.

Ленин өлбөр тужунда сүрөкэй ачуланып ийлап жүргэн-дэр.

Крестьяндардын Ленинның олүминэ ачуланып тургандарын бир Голдебаев дэп нөкбөр куучиндапјат:

Ончо айлантра дэрэмнэлэр дэлэгаттарла Ленин өлгөн дэп өл-ла тўн јарлалгандар.

Волоста бастра тогус муна јуук улус јуулды.

Таннаг бэри Јам дэп дэрэмнэдэг крестьяндар: каргандарыда, јаштарыда, балдарда јайулар аттулар басеклап јортклап кэлгэндэр.

Ончо улустыг јуулгандары бэш мун крээзи болор.

Крестьяндардын уй кижилэри тўнубилэ јаламалу ману јазап чийип салдылар.

Јолой Јам дэп дэрэмнэдэг улус кэлипјадала чибиниг оок бўрин сындырглап оны јаламала јарадып турдылар.

Эмди алар Горки (Ленин анда өлгөн болгон) дэп дэрэмнэ јаар бардылар, өскө улус оларды олјоолоп олбанла айдабаган, олар бойлары Ленинга кару саналу болуп ак јүрөктэриле тартынып баргандар.

Бис канча кижі, канча ат ишкэ кэрэк болзо јонног чигарып бэрэрибис—дэп крестьяндар айдышкап тургандар.

Торт вэретэ чигара, биик јааган карды, тээмир јолго јетрө, крестьяндар бойлары арлап салдылар.

Оның межигин ээчидэ канча мун, эр улус, ўй улус баалдар, калганчи катап уткуп баскандар.

—Ол бискэ качанда байланбас болгон.

Јаланда базып кэлэлэ сэнлэ куучиндажиш турар, кээктэ озогы аанча јерди иштэп турганыбисти, көрўп элэктэп каткырып туртан—дэжиш.

Ленинның байланбазын бир Чувьнин дэп крестьянин куучиндап туру:

Мэн бир катап тээрмэниг јанында кармактап отургам. Кийнимнэг Ленин базып кэлэлэ мэнилэ эзэндэшти.

Кармагымды балык тиштэпизрдэ, тартып јаан балык чигарын алдым. Ленин оны кайкап көрблө—„јакши дэди“.

Коштой турган кармагымды база балык тиштэп туру дэп, Ленин имдэп туруп, айты.

— „Акыр мэн оны чигараинба?“—дэп мэнэн сурады.

„Кайдар ол чигараар“,—дэдим.

Анын кийндэ бис эки колдон туруп кармактай бэрди-
бис. Тудушла балыкты чигарып алып турар болдыбис, чо-
лушканды кармагыбиска јизип алып ойто сууга салып ту-
рар болдыбис.

Кийиндэ Ленин— „Болор, кармак учун спасиба,“ дэйлэ
кармакты озогы ордына кадап салала, јана бэрди.

5. Башка аймак крестьяндарга Ленин нэ болуш эткэн?

Качан Орус јериндэги крестьян—албаты јылдыг көптөн
өзүп турарда, олардыг иштэп турган јери ол-ок бои болуп,
помещиктардыг јерлэрин оларга бэрбэстэ, олар аргазын
тапай түймээн баштаглайтан болгондор.

Ол түймээндэри качанда оларга туза јетирбэс карын
бийлэр ойти бойлорын тамла кыстап кыйнап туратан болгон,

Кэзиктэ крестьяндар боиныг айл—јурттарын таштаглап,
качып баратандарын слэр билэригэр.

Ол качып барган крестьян кижии кайда кирип, базын өскө
јердэ база андый—ок албатынын јери ас, алар бойлорыда
гира—кыйннаг чикпай отурглап турган улус, јагы кэлгэн
кижини канаип кожып алзын; онын кэрэгиндэ канча чакты
өтккрэ албаты шралаган боинча јуртаглайтан болгондор.

Учкары ол албаты там көптөн, там шразы тыгый бэрэрдэ,
арга јокто јылэ заин түймээн баштайтандар болгондор.

Јамылулар, помещиктар ол калыктын түймээнинэ чида-
бай учи—бажында өскө кылык тапанча болбос болдылар.

Олар эмди кандый дэрэмвэдэ јери ас болзо оо узэрэ ал-
батызы калыг болзо өскө јергэ көчүрип турар болдылар,
аныг кэрэгиндэ казнадаг, көчкүн гэ, акча бэрип, тээмир јолла
төбмири јок јүрэтэн бичик бэрглэп.

Ол көчүп барган крестьяндар, барган јериндэ, өскө ай-
мактардыг улусын (озодон анда јуртаглап тургандарын)
кыстап, олардыг јакшы јерлэрин алып турар болды.

Ол кылыкты баштап турган улус крестьяндар эмес, оны баштаган улус бајагы бийлэр.

Ол кыстууга чидабай бекё аймактардын албатызы уй малын айдап, алардан база качып көчөр болдылар.

Андый качып канча чактарга чигара болды. Озодо ол улус жагыс мал тудуп журтайтан улус болгон, качан турган жери астай бэрэрдэ ол жэрдэ эмди элбэк мал тударга болбос болды, онын учун бие эмди корип жадыбие, башка аймактардын крестьян—улусы бойлорынын малдарыла агаш—аралга, каја—ташка чигып калгандарын.

Ол улус база бойлоры боиньг жүрүмин баштап башкарап учуры жок болгон, база андый-ла бийлэргэ крестьян улус кул болуп жүргэндэр.

Турган кааньын башкаруузы, онын бийлери жагыс орус крестьянла ишмэкчилэрдин эди канын агызып, олардын иштэп бэргэн ажи жэтпэй турган чилап бэриги аймактардын крестьян улусты тоноорго санандылар.

Онын кэрэгиндэ жон улус, жерди биеке кэмјип үлэп бэрзин дэп, оларды сураган чилап жерди тоолу крадан кэзип бэрип турар болдылар.

Мал тудуп турган улуска ол 10—15 кра жер кайда жетсин? Айдарда арга жокто тургускан жаг ааинча казнанын жеринег арэнтка албаинча болбос болды.

Оо узэрэ ол аймактарды башкарып турган орус бийлэр, улустын угускан комыдалын жагыс укпас учун, качанда боиньг кэрэктэрин аайлап башкарып болбойтондор.

Ленинын айдып турган эрмэги мындый: „Качан Орус жериндэ ишмэкчилэрлэ крестьяндар бойлорынын колына башкарууну алала башка жаг тудар болзо, ол башка аймактардын албатызы база бойлоры алдынаг башкаруулу турарлар“.

Качан буржуйлардын помещиктардын жерлэрин крестьяндарга айрып бэрэз, олар жерди кэрэгинчэ үлэжип турглаза бекё жергэ айлын журтын таштап, көчүптэ барары жок, айдарда ол башка аймактардын крестьяндарын кыстагадый улус жок болор.

„Ол улус бойлорынын жерлэриндэ база орус крестьяндар члап жер башкаргадый комитет тутклап жерди бойлорынын күүнинчэ иштэглэп тудунуп турарлар.“—дэп Ленин анаип үрэдын айдып турган.

Ол жаг чин болзын дэп Ленин бирмэ жылга чигара боинь партиязын үрэдип турды. Онын айдып турган эрмэги бу: „Орус госуларетвада турган башка аймактарда база аргалу байлар, буржуйлар бар, олар боинь албатызын база анаип кыстаглап жадылар, онын кэрэгиндэ ол башка аймактардын ортозындагы жоктуларды ишмэкчилерди, алдынаг жагыс башка укту улус дэп, союзка бириктирэргэ кэрэк; Ол союзта турган улус бойлорынаг делегат чигарып комитэт тудар; комитет улустыг аргазын бедрөп боинь улустарын нэ эдерин айдып башкарып турар“—дэп турган.

Ленин ончо аймактардын жоктуларына боинь кару сагыжин салынып олардын үчүн, олар оны сурэкэй сүүп мактап турулар.

Качан „Ленин өлди“—дэп Нахичевань дэп городко (кавказтыг алты йанында јер) табыш јэдип барарда, ол городты айлантра јаткан дэрэмнэлэрдэги јурт улус (армян—ла турк улус) сурэкэй ачуланглап онын нэ јакшызы албатаа јэткэнин куучиндажып тургандар.

Баштап бир карган ак башту өбөгөн турала күүчиндады: „Лениннын јажина иштэгэн ижи кўн чигыш јаар јатклаган албатаа сүрэкэй тузалу болды. Онын айткан сөзи, эткэн кэрэги Магометтин (мусульман улустыг агару кижизи туру орустардын христозы аайлу) сөзи ижинэн артык.“—дэди.

Јуулган мўсульман улус ончозы ийлашклап турдылар.

Ол улустыг ортозында бир кижиги (ол кудайга јандап турган) айткан эрмэкэ кайкап турала сурады: „Нэнин учун Ленинди могомэтла ол жагы куучиндаган кижиги тэгдештирди айла Ленин могомэтан јаан болгонба?“

Айдарда ол өбөгөн айты: „Могомэт жагыс куучиндан јүрэтэн, ол куучиннын кэрэгин ишлэ бүдүрөри јок болгон. Ленин куучиндапта, чишпэ, уредиптэ турза боинь айткан сөзи ааинча кылынып иштэнип туратан. Ол кўн чигыш јаар јаткан албатыны јажина уйкуда јаткан чилап уйгусты, ол биети корулады, онын учун мэн оны могомэтан артык дэп турум“.

Өскө тил-лэ чиилгэн сөстөрдин жартын айдып көчургэни.

Буржуй дэгэни нэдэ кижн жббжбзн өскүрн мэнзннн турар, айла ол жббжбнн башка кижннн жалдап турун таан јат.

Демократ—грек улустын сөзн дэгнн јон кижн дэгэни јамылу-да эмэс јаан байда эмээ.

Партия дэгэни јангыс сагышту улус алдынаг бойлоры јангыс союз баштагандары айдарда партия ол-ла союз туру.

Полиция озо каан тужунда албаты јоннын ортозында туймээн эш болбозын дэн база ууру, согыш көрүн туратаны улус.

Помещик озодо Орус јериндэ каан бойыннн јакшы бийлэринэ јер сыйлап бэрэтэн болгон, ол бэргэн јерди орустап „место“ дэйтэн ол турган јердэ јаткан улус бар болзо алар кожо јерлэ ол кижнннн болотондор ол јерлэ улустын эзизлэри помещик дэйтэн.

Социализм дэгэни нэлэ јаткан јурт улуста бар жббжб, башка-башка эзиз јок, ончозы јоннын болуп јон аны башкарып турар.

Мынан ары социалист кижн ол јанг учун туружуп оны албатынын ортозында јарлап турган туру.

Коммунизм дэгэни јоннын ортозында нэлэ бар жббжбнн јон улус тэн тудунар база нэлэ бар ишти ончозы тэн иштээр. Мынаг ары коммунист кижн ол јангыс үрэдүнн бон јара—дын албатаа јарлап турганы туру.

Мещан кижн—дэгэни ол горотто јаткан кижн, кэзик дэрэмнэдэдэ бар. ол боина јерди јангыс јуртыла јер алып јат, —анын учун каланын тблбп јат; кра дэн јер бльг аш салып иштэйтэн јерди албајат.

Пролетарий дэгэни боиннн айлы јурты јок јангысла эки колду болуп ол колдорыннн чагыла (јалданын) боиннн курсагын таан турган кижн.

Ойрот.
3-62

